

РОЗДІЛ 5 ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 82.091

ПРИЙОМИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНИХ ВПРАВ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ВМІНЬ І НАВИЧОК ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

METHODS OF USE OF POLYFUNCTIONAL EXERCISES IN THE PROCESS OF SKILLS AND SKILLS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION

Бєлоусова В.В.,*викладач кафедри іноземних мов
Одеського державного університету внутрішніх справ***Антуф'єва В.А.,***викладач кафедри іноземних мов
Одеського державного університету внутрішніх справ***Канцурова Н.І.,***викладач кафедри іноземних мов
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Статтю присвячено професійно спрямованому формуванню комунікативних умінь. Вони передбачають включення в модель навчання серії спеціальних технологій, завдань-інструкцій і комплексу професійно орієнтованих вправ. Є необхідність більш інтенсивного використання поліфункціональних вправ. Ці вправи дозволяють реалізувати підхід до навчання іноземній мові як засобу спілкування й дозволяють паралельно оволодівати мовним матеріалом і мовленнєвою діяльністю.

Ключові слова: поліфункціональні вправи, комунікативна компетенція, іншомовна діяльність, засоби спілкування, мотивація.

Статья посвящена профессионально направленному формированию коммуникативных умений. Они предусматривают включение в модель обучения серии специальных технологий, задач-инструкций и комплекса профессионально ориентированных упражнений. Существует необходимость более интенсивного использования полифункциональных упражнений. Эти упражнения позволяют реализовать подход к обучению иностранному языку как средству общения и позволяют параллельно овладевать языковым материалом и речевой деятельностью.

Ключевые слова: полифункциональные упражнения, коммуникативная компетенция, иноязычная деятельность, средства общения, мотивация.

The article explains the professional-oriented formation of communicative skills. They include the inclusion of a series of special technologies, tasks-instructions and a set of professionally-oriented exercises in the model of education. There is a need for more intensive use of multifunctional exercises. These exercises allow to realize the approach to learning foreign language as a means of communication and allow at the same time to master language material and speech activity.

Key words: multifunctional exercises, communicative competence, foreign language activities, means of communication, motivation.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що для оволодіння будь-якою діяльністю, зокрема й мовленнєвою, необхідні знання. На основі набутих знань формуються навички та розвиваються вміння. Експериментальні дані свідчать, що мовленнєва діяльність іноземною мовою зумовлена знанням мовного правила та вмінням застосувати його до цієї діяльності. Ретроспективний аналіз проблеми дослідження дав можливість констатувати, що актуальність цієї теми не зменшується впродовж багатьох

років, залишаючись значущою для теорії та практики навчання англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У методиці викладання іноземних мов система вправ достатньо опрацьована (Є.П. Шубін, В.А. Бухбиндер, Є.І. Пассов, Г.Т. Городілова, Е.А. Сосенко, З.М. Ієвлева, В.Є. Горбачов, Н.С. Форкун та ін.). Науковці дослідили способи й прийоми розкриття значень іншомовних слів, призначених для рецептивного засвоєння; проаналізували дію лексичного механізму в різних видах

мовленнєвої діяльності; розробили нові типи та види вправ для навчання термінологічної лексики.

Є.І. Пассов та інші науковці підкреслюють таку послідовність: навчання іноземній мові – навчання іншомовному мовленню – навчання іншомовній мовленнєвій діяльності – навчання спілкуванню [1, с. 120]. Іноземна мова як учбовий предмет зможе повноцінно виконувати свої функції тільки за умови, що всі аспекти процесу навчання будуть розглядатися в рівних умовах, що визначатиме їх рівноправність у плані важливості щодо формування особистості студента. У зв'язку з тим, що іноземна мова – це засіб спілкування і взаєморозуміння у світовому суспільстві, сучасна методика підкреслює необхідність посилення тих факторів, за яких у навчанні буде важливим досягнення кількісних результатів в оволодінні іншомовним спілкуванням.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення та визначення доцільної системи поліфункціональних вправ, націлених на розвиток комунікативної компетенції студентів ЗВО. Об'єктом дослідження є процес формування комунікативних навичок студентів під час використання поліфункціональних вправ у процесі вивчення іноземних мов у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Вправа – заняття для набуття, удосконалення будь-яких навичок; завдання, що виконується тим, хто вправляється в чому-небудь. Під системою вправ, слідом за Н.І. Гез, розуміємо організацію взаємопов'язаних навчальних дій, розмішених у порядку наростання мовленнєвих або операційних труднощів з урахуванням послідовності становлення мовленнєвих умінь, навичок і характеру наявних актів мовлення [2, с. 31]. Щоб вправа стала ефективною для формування мовних навичок, потрібно зробити її поліфункціональною, комплексною. Усе більшого поширення в методиках навчання іноземним мовам набувають риси інтенсивної методики навчання англійської мови, наприклад поліфункціональні вправи. Принцип поліфункціональності передбачає одночасне й паралельне оволодіння лексичним і граматичним мовним матеріалом і мовною діяльністю. Поліфункціональність вправ дозволяє реалізувати такий підхід:

- читаючи, учень бачить слово, структуру позиції й вимовляє його;
- читаючи вголос, ще й чує;
- слухаючи, учень запам'ятовує мовний образ слова, речення;
- вирішуючи мовно-розумову задачу, яка задається установками до вправи, учень дізнається

зорові образи мовних зразків, обирає й використовує в мові слова, які відповідають заданій мовній ситуації й особисто йому необхідні;

- записуючи отриманий мовний зразок, учень вимовляє про себе, чує внутрішнім слухом і потім бачить слово, речення, мовний зразок [3, с. 32].

Поліфункціональність характерна для всіх мовних вправ у практиці навчання, адже при цьому задіяні кілька видів діяльності: аудіювання, говоріння й певні граматичні знання. Так само відбувається з умовно-мовними вправами.

У системі інтенсивної методики тренування вживання кожної окремої граматичної форми здійснюється за допомогою серії вправ, де в ситуаціях, що змінюються, реалізується один і той самий комунікативний намір. При цьому для студентів будь-яка вправа є монофункціональною, а для викладача – завжди поліфункціональною. У цьому методі поліфункціональність суворо обов'язкова.

Великими плюсами є поліфункціональні вправи, на активізацію яких на кожен цикл занять рекомендується витратити до 20–24 годин, із них на активізацію нового матеріалу – 18–20 годин.

Поліфункціональні вправи передбачають формування навичок для різних видів мовленнєвої діяльності одночасно, наприклад читання таких синтагм:

- *Robbie cooked dinner;*
- *the dinner was very delicious;*
- *Robbie made a cake for dessert for dinner;*
- *everything was very tasty and we thanked Robbie for the dinner.*

Як ми бачимо, синтагма в кожній наступній фразі розширюється, але не прямолінійно, а трансформуючись. Однак ключове слово (у цьому разі – «dinner») повторюється в кожній фразі, хоча й у новому оточенні. У першій фразі в дужках дається значення нового слова, у наступних воно має бути зрозуміле без перекладу, і в результаті багаторазового сприйняття учень запам'ятовує його.

Зазвичай береться кілька таких блоків із різними новими словами. Слова в сукупності є ключовими для розуміння того тексту, який треба прослухати (в епізоді відеофільму або прочитати). Але така робота не обов'язково націлена на подальше сприйняття тексту. Матеріал блоків можна «вивести в мову». У процесі читання синтагм можливі (і необхідні) фонетичні, лексичні, граматичні коментарі як рецептивного, так і продуктивного характеру. За допомогою відповідного завдання можна зафіксувати письмово необхідні мовні зразки з блоків.

Види вправ визначаються явищем, що є предметом вивчення. Під час вивчення граматики та лексики виконуються мовні вправи. Їх виконання спрямоване на усвідомлення лексико-граматичних норм мови, що вивчається. Навички та вміння їхнього вживання в мовленні формуються в мовленнєвих вправах. Виконання мовних вправ здійснюється поетапно, у системі, яка відображає стадії формування навичок і вмінь. При цьому під навичками розуміємо відпрацьовані операції, або комплекс операцій, тобто мовленнєву діяльність, що досягла вищого ступеня досконалості.

Перший етап – імітація мовного явища, що вивчається. На цьому етапі відбувається його проговорювання та прослуховування. Після багаторазових повторювань студент починає «подумки чути себе» та диференціювати різнорідні явища. Граматичні вправи пропонують відтворити їх, не змінюючи при цьому граматичні форми, що опрацьовуються.

Другий етап – відстрочене відтворення мовного явища, що вивчається. На цьому етапі формується здатність переносу матеріалу з короткочасної до довготривалої пам'яті. Основою вправ є різноманітні запитання та відповіді на них. Виконання вправ може бути доповнене візуальними опорами у вигляді малюнків або абстрактно-графічних схем, які, за експериментальними даними Н.І. Гез, удосконалюють засвоєння лексико-граматичного матеріалу (швидкість і якість) майже втричі.

Третій етап – затвердження мовного матеріалу. Мета цього етапу – навчити студентів мовного оформлення висловлювання. Різноманітні питання та візуальні опори підказують потрібні для відповіді форми.

Четвертий етап – генералізація мовного явища, що підлягає вивченню, у нових умовах спілкування. Студенти вживають лексику, яку вони попередньо вивчили. Вправи (підстановчі, трансформаційні, різноманітні питання до висловлювань або ситуацій тощо) вчать уживати мовні явища в різних ситуаціях.

П'ятий етап – навчання практики вживання мовного матеріалу, який вивчають разом із попередньо вивченим. Можна використовувати вправи, які вчать студентів аргументувати, доводити, зіставляти. Підсумком роботи з мовними вправами стає розуміння студентами закономірностей уживання граматичних форм або диференційних ознак, характерних для мовного матеріалу; практичне використання лексико-граматичного матеріалу в мовленні завдяки багаторазовому тренуванню й автоматизації вживання мовного явища в мовленні.

Навчання лексики проходить низку етапів, які охоплюють декілька занять. На початковому етапі виконують вправи, що формують навички та вміння використовувати звуко-буквені відповідники. Навичка вважається сформованою, за словами Г.Г. Городілової, якщо швидкість виконання мовних операцій іноземною мовою дорівнює швидкості виконання аналогічних операцій рідною мовою [4, с. 42]. Для цього викладач розробляє тексти, які містять нову лексику. Читання подібних текстів дає можливість студентам сформувати навички вимови, допомагає визначити правила сполучення цього слова з іншими у зв'язному тексті. Наступне завдання – навчитися співвідносити нові слова з предметами та вживати нову лексику в різних ситуаціях спілкування. Із цією метою виконують такі вправи: студенти називають предмети за допомогою візуальних опор, складають речення та відповідають на запитання, доповнюють речення, розподіляють слова за тематичними групами, описують малюнки, складають розповіді з опорою на діа-, кіно-, відеофільми.

У роботі над лексикою важливе місце посідає текст. Він являє собою основу для підготовки студентів до вільного мовлення. Для закріплення лексики вирізняють три ступені роботи над текстом: проговорювання тексту без варіювання, із керуючим варіюванням і вільним варіюванням.

Під час проговорювання тексту без варіювання студенти повністю дотримуються опорного тексту. Зміст і спосіб висловлювання має опору на зразок, який запропонований викладачем. Під час проговорювання з вільним варіюванням студенти можуть розширити зміст тексту з використанням реальних ситуацій спілкування. При цьому студенти добирають самостійно мовні та лексичні засоби відповідно до поставленої комунікативної мети.

У процесі навчання лексики у студентів формуються такі лексичні знання:

1) фонетичні, необхідні для розвитку навичок вимови на основі слухомоторних образів лексичних одиниць;

2) знання в галузі графіки й орфографії, потрібні для написання слів і їх розпізнання в тексті на основі словесних наочно-графічних образів;

3) знання в галузі граматики, пов'язані з утворенням слів;

4) знання семантики лексичних одиниць, що вивчаються;

5) знання, пов'язані з правилами сполучуваності слів в іноземній мові.

Формування граматичних навичок і вмінь базується на трьох основних етапах: пояснення правил, опрацювання мовленнєвих зразків, використання граматичних явищ у різноманітних комунікативних ситуаціях. Але ці етапи не завжди слідує один за одним, деякі з них можуть повторюватися, тобто має місце циклічність у засвоєнні граматичного явища. Під час реалізації поетапності використовуються такі основні прийоми: демонстрація мовленнєвого зразка; імітація; дії за зразком; за аналогією; дії з опорою на наочність, на мовленнєву ситуацію; опора на мовленнєвий зразок і правила; порівняння граматичних явищ із такими в рідній мові; порівняння форми граматичної структури з подібною й опора на раніше вивчений матеріал; усебічний аналіз граматичного явища.

Наголосимо, що опрацювання граматичного явища має відбуватися в комунікативних ситуаціях з усіх видів мовлення. Технологія навчання граматичним навичкам в основних рисах має такий вигляд: діяльний характер; комунікативна спрямованість; зважання на первинність слухомоторних зв'язків; опора на зразок, на дію за аналогією; опора на свідомість і поєднання з практичними діями; стимулювання мовленнєвої активності й самостійності; опора на принципи наочності, доступності, міцності й систематичності; урахування принципу апроксимації.

Мовленнєві вправи передбачають створення таких умов на занятті, коли студент постійно залучений до процесу спілкування, тобто до процесу практичного користування мовою в різних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі). Досягнутий запас знань з іноземної мови визначає надійність сприйняття нових мовних одиниць [5, с. 12]. Під час слухання та читання запас знань стимулює розуміння, під час говоріння та письма отримані знання сприяють формуванню та висловлюванню думок іноземною мовою. Кожен із видів мовленнєвої діяльності має свою мету для досягнення, отже, вправи готують студентів до їхнього подальшого активного використання у власній діяльності.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що запропонована система поліфункціональних вправ звернена на співвіднесення фонетики, граматичних явищ, лексики, аудіювання, говоріння, читання й письма з їх мовленнєвими функціями. Такий підхід дає можливість краще зрозуміти, запам'ятати, осмислити форму, зміст, сутність мовних явищ і мовлення, а також запобігти помилкам мовного й дискурсивного характеру (зменшити їх). Саме в реальних комунікативних ситуаціях формується граматична грамотність, засвоюються лексичні одиниці, удосконалюється вимова й мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. 2-е изд. М.: Просвещение, 1991. 223 с.
2. Гез Н.И. Система упражнений и последовательность развития речевых умений и навыков. 1969. № 6. С. 29–40.
3. Китайгородская Г.А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам. М.: МГУ, 1986. 176 с.
4. Городилова Г.Г. К вопросу о характеристике начального этапа через уровень сформированности навыков и умений говорения. М.: Русский язык, 1976. С. 39–45.
5. Склярченко Н. Типологія вправ в інтенсивному навчанні іноземних мов. *Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і методики викладання іноземних мов: зб. наук. пр.* К.: Київський держ. пед. ін-т іноземних мов, 1992. С. 9–14.